

УДК 339.56.055

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Осацька Ю.Є., к.е.н.

Тихонова В.В.

Цуркан Л.В.

Університет митної справи та фінансів

Важливим і незмінним зовнішньополітичним орієнтиром України, на сьогоднішній день, є євроінтеграція, тому проблеми оптимізації зовнішньої торгівлі в сучасних умовах мають важливе стратегічне значення. У статті розглянуто особливості розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобалізації. На підставі показників розвитку зовнішньої торгівлі проаналізовано стан зовнішньоторговельного балансу України. Здійснено аналіз основних показників функціональної відкритості національної економіки. Виявлено основні зовнішньоекономічні країни-партнери України. Важливою характеристикою зовнішньої торгівлі є її географічна й товарна структура. З метою визначення тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі України досліджено товарну та географічну структури експорту-імпорту товарів та послуг. Для підвищення ефективності здійснення зовнішньоторговельних відносин запропоновано експортні стратегії.

Ключові слова: міжнародна торгівля, експорт, імпорт, експортна квота, імпортна квота, загальноторговельна квота, сальдо торговельного балансу.

UDC 339.56.055

THE FEATURES OF DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Osatska Y., Ph.D in Econ.Sc.

Tihonova V.

Tsurkan L.

University of Customs and Finance

Eurointegration is the most important and unchanging foreign-policy reference point of Ukraine for today that is why the problems of optimization of foreign trade in modern terms have an important strategic value. In the article the features of development of foreign trade of Ukraine are considered in the conditions of globalization. On the basis of indexes of development of foreign trade the state of foreign trade balance of Ukraine is analyzed. The analysis of basic indexes of functional openness of national economy is carried out. The basic external economic countries-partners of Ukraine are identified. The Regional and commodity pattern are the most important description of foreign trade. The commodity and regional structures of export-import of commodities and services are investigated with the aim of determination the trends of Ukrainian foreign trade. Export strategies are offered for the increase the efficiency of realization the foreign trade relations.

Keywords: international trade, export, import, export quota, import quota, general trade quota, balance of trade.

Актуальність проблеми. В умовах інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки міжнародна торгівля виступає одним з найважливіших факторів економічного розвитку країн, що спрямований не лише на зростання макроекономічних показників держави, а й на поступову її інтеграцію у світове господарство. Участь України в сучасних інтеграційних процесах, зокрема у міжнародній торгівлі, об'єктивно зумовлена перевагами міжнародного поділу праці, а також потребою подолати штучну відокремленість нашої держави від світового господарства. У зв'язку з цим питання щодо участі України в зовнішньоторговельних відносинах набуває вагомого теоретичного та практичного значення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми та особливості розвитку зовнішньої торгівлі в сучасних умовах вивчаються багатьма українськими та зарубіжними вченими. Комплексні дослідження проводяться на основі теорій міжнародної торгівлі таких видатних науковців, як: А. Сміт, Д. Рікардо, Е. Хекшер, Б. Олін, В. Леонт'єв, П. Самуельсон та інших. Фінансове забезпечення експорту та імпорту розглядали такі українські вчені, як: В. Андрійчук, І. Бураковский, О. Білорус. Проблеми використання експортних стратегій на практиці досліджували: В. Рокочі, Б. Олін, Д. Шевельов, З. Бочаєв та інші.

Втім, в умовах посилення економічної та політичної нестабільності, проблеми розвитку міжнародної торгівлі залишаються дискусійними. Так, укладання «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» з одного боку, та ускладнення торговельних відносин з Російською Федерацією з іншого боку, призвели до зміни географічної та товарної структури зовнішньої торгівлі України. В таких умовах виникає потреба у підвищенні конкурентоспроможності вітчизняної продукції та переорієнтації на нові ринки збуту поза межами пострадянського простору. Зважаючи на це, питання щодо особливостей розвитку, динаміки та структури експортно-імпортних операцій в Україні потребує особливої уваги та додаткового дослідження.

Метаю роботи є дослідження динаміки, структури та особливостей розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах розвитку інтеграційних процесів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Історично первісною формою міжнародних економічних відносин виступає зовнішня торгівля. У найзагальнішому розумінні міжнародну (зовнішню) торгівлю інтерпретують як обмін товарами та послугами

між двома партнерами, в ролі яких виступають країни, фірми, корпорації та окремі підприємці. Торгові партнери можуть бути резидентами однієї і тієї ж країни або різних країн. Поняття «резидент» є принципово важливим для розмежування внутрішніх і зовнішніх операцій. *Резидентом* є економічний агент даної країни, якщо він постійно перебуває на території цієї країни незалежно від свого громадянства. Саме за такою ознакою торгівля поділяється на внутрішню й міжнародну. У внутрішній торгівлі беруть участь резиденти однієї країни, а в міжнародній – резиденти різних країн [6].

Для України зовнішня торгівля виступає не лише джерелом валютних надходжень до бюджету, вона дає можливість зарекомендувати себе на зовнішній арені, а також визначитись з напрямками інтеграції, бо дотепер зовнішня торгівля, як одна із сфер зовнішньоекономічної діяльності, є основою інтеграції у світове товариство.

Будь-яка країна приймає участь у міжнародній торгівлі з метою підвищення власного добробуту. Беручи участь в міжнародній торгівлі, країни отримують:

- можливість експортувати ті товари, у виробництві яких ширше споживаються ресурси, котрі є в них у порівняно великій кількості;
- можливість імпортувати такі товари, для виробництва яких потрібно було б витратити багато порівняно обмежених у неї ресурсів;
- ефект економії на більших масштабах виробництва, спеціалізуючись при цьому на більш вузькому наборі товарів [5].

Аналіз розвитку зовнішньої торгівлі країни здійснюють на підставі показників експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту. Зміни експорту, імпорту, сальдо товарів і послуг у вартісному виразі показує зовнішньоторговельний баланс України (табл. 1).

Таблиця 1- Зовнішньоторговельний баланс України*, млн.дол.США

	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Усього (товари, послуги)	74832,3	63890,5	83346,6	60006,8	-8514,3	3883,7
Країни СНД	27362,2	18870,8	29207,3	18398,6	-1845,1	472,2
Інші країни світу	47470,1	45019,7	54139,3	41608,2	-6669,2	3411,5
у т.ч. країни ЄС (28)	20159,0	20302,1	30969,6	23995,3	-10810,6	-3693,2
Товари	62305,9	53913,5	75834,6	54381,8	-13528,7	-468,3
Країни СНД	21672,1	14887,3	27741,5	17249,4	-6069,4	-2362,1
Інші країни світу	40633,8	39026,2	48093,1	37132,4	-7459,3	1893,8
у т.ч. країни ЄС (28)	16573,5	17004,7	26766,9	210598,8	-10193,4	-4055,1
Послуги	14233,2	11273,3	7523,0	5676,1	6710,2	5597,2
Країни СНД	5814,9	4008,9	1466,5	1188,8	4348,4	2820,1
Інші країни світу	8418,3	7264,4	6056,5	4487,3	2361,8	2777,1
у т.ч. країни ЄС (28)	4195,7	3889,0	4212,0	2945,8	-16,3	943,2

*Без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя

Джерело: [2]

З таблиці видно, що обсяг експорту товарів і послуг у 2014 р. порівняно з 2013 р. зменшився на 10941,8 млн. дол., в т.ч. з країн СНД – на 8491,4 млн.дол. Поряд з цим спостерігається збільшення обсягу експорту товарів та послуг з країн Євросоюзу на 143,1 млн.дол. Обсяг імпорту у 2014 р. порівняно з 2013 р. скоротився на 23339,8 млн. дол., в т.ч. з країн СНД – на 10808,7 млн.дол. та з країн Євросоюзу на 6974,3 млн.дол. відповідно.

Характерною ознакою глобальної економіки є те, що вона, завдяки своїй ринковій природі, є відкритою системою. Відкрита економіка, яка є цілісним господарсько-економічним комплексом, що вільно взаємодіє із світовим ринком на підґрунті міжнародного поділу праці, є умовою успішного розвитку зовнішньоторговельної співпраці між країнами на основі поглиблення спільного підприємництва, організації зон вільної торгівлі, ефективного використання порівняльних переваг [4].

Основними показниками, що характеризують ступінь відкритості економіки, участь країни в міжнародному поділі праці є експортна, імпортна та зовнішньоторговельна квота.

Експортна квота показує залежність країни від збуту продукції на ринках інших країн та обчислюється як відношення обсягу експорту в натуральному або вартісному вираженні за даний період до обсягу валового внутрішнього продукту за цей період ($y\%$).

Імпортна квота — кількісний показник, що характеризує значимість імпорту для народного господарства, окремих галузей і виробництв з різних видів продукції. Вона обчислюється як відношення обсягу імпорту в натуральному або вартісному вираженні за даний період до обсягу валового внутрішнього продукту за цей період ($y\%$).

Зовнішньоторговельна квота – показник, який характеризує співвідношення між вартістю експортно-імпортних поставок країни та ВВП. Зовнішньоторговельна квота не дає якісної характеристики участі країни в міжнародному поділі праці.

Досить важливе аналітичне значення має експортна квота. На її розмір впливає рівень економічного розвитку країни, забезпеченість природними ресурсами, галузева структура економіки. Найвищі значення експортної квоти демонструють західноєвропейські країни. Вважається, що чим більше внутрішнє споживання, тим менша експортна квота. Такі країни, як США, Японія, Франція, Великобританія мають досить ємний внутрішній ринок і ввозять лише недостаючі товари, і, відповідно невисоку експортну квоту (7, 12, 22 та 12% відповідно) [6].

Таблиця 2 - Основні показники функціональної відкритості національної економіки

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Валовий внутрішній продукт, млн. дол. США	175 751,4	183 310	131 805,1
Експорт товарів і послуг, млн. дол. США	86516	81719	65436
Імпорт товарів і послуг, млн. дол. США	100862	97353	70042
Експортна квота, %	49,2	44,6	49,6
Імпортна квота, %	57,4	53,1	53,1
Зовнішньоторговельна квота, %	106,6	97,7	102,8

Джерело: Розраховано за даними [7]

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що економіка України є відкритою, оскільки належить до економічних систем із високим значенням як експортної квоти – більше 45-50%, так і імпортної квоти – 40-45%. Переважання імпортної квоти над експортною свідчить про залежність внутрішнього ринку від імпорту. Така тенденція говорить про нестійкість у функціонуванні і розвитку вітчизняної економіки, залежність від кон'юнктури міжнародних ринків та вразливості до зміни зовнішніх чинників.

Вигідність міжнародної торгівлі залежить від того, наскільки ефективною є структура експорту та імпорту кожного з учасників. Структура зовнішньої торгівлі поділяється на два види: товарна і географічна. Причому товарна структура міжнародної торгівлі формується під впливом конкурентних переваг, які має народне господарство країни. Географічна структура міжнародної торгівлі - це розподіл торговельних потоків між окремими країнами та їхніми групами, створеними за територіальною або організаційною ознакою.

Товарна структура експорту (рис.1) свідчить про екстенсивний напрямок розвитку України, адже найбільша питома вага в структурі експорту належить сировинним товарам, а саме: чорним та кольоровим металам та виробам - 27 %.

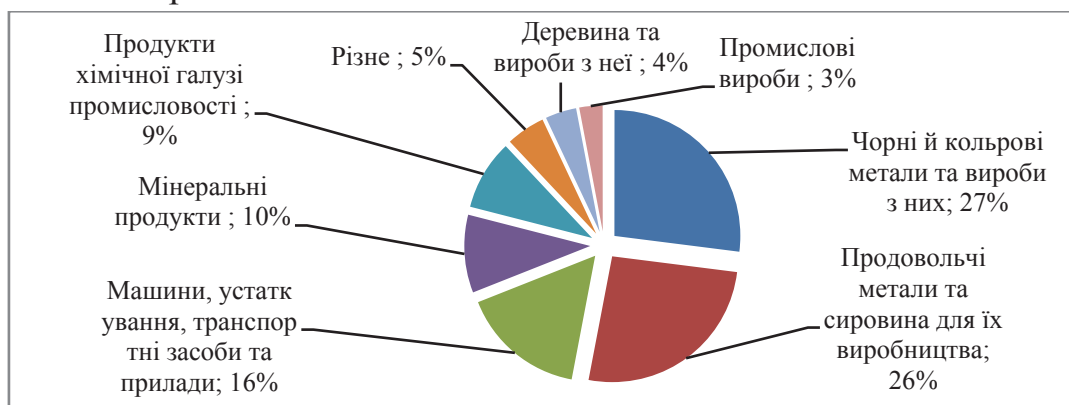

Рис. 1 - Товарна структура експорту товарів України в 2014 р.

Джерело: Розраховано за даними [2].

Частка ж промислових виробів в структурі експорту становить лише 3%. Без відновлення промисловості неможливо говорити про розвиток економіки та відновлення ринку.

За даними держслужби статистики, найбільшими торговельними партнерами України виступають країни СНД, країни ЄС та Азії (рис. 2, 3).

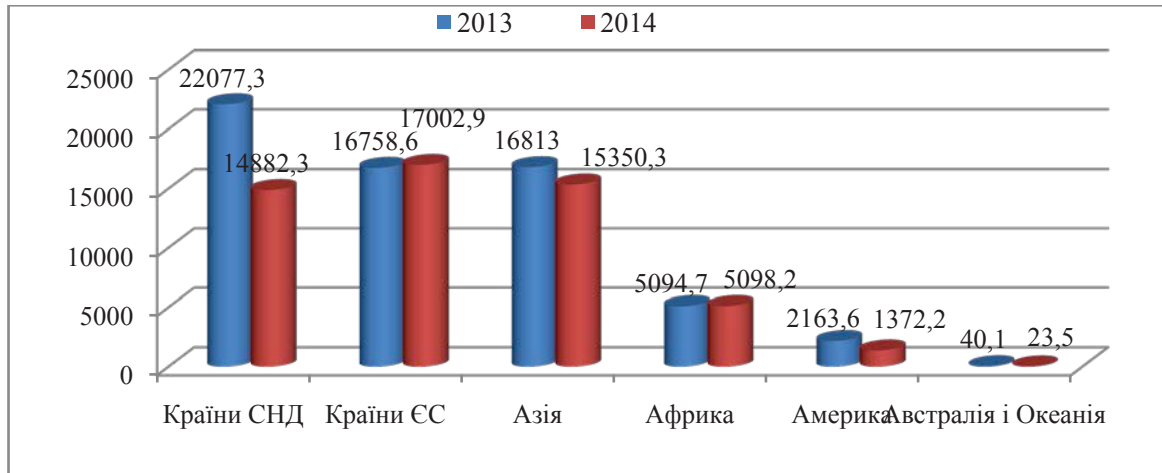

Рис. 2 - Географічна структура експорту товарів в Україні, млн.дол.США

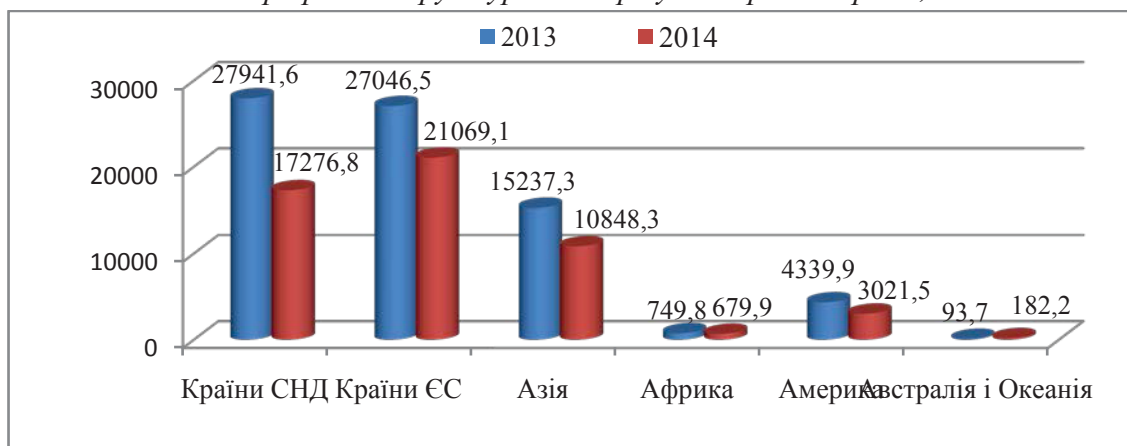

Рис. 3 - Географічна структура імпорту товарів в Україні, млн.дол.США

Джерело: Розраховано за даними [2]

В 2014 році у структурі зовнішньоторговельних зв'язків України відбулись зміни. Якщо до сучасних подій експорт товарів та послуг України характеризувався збільшенням частки країн СНД при скороченні частки країн ЄС, то в 2014 р., внаслідок скорочення обсягів експорту-імпорту з Російською Федерацією, на перше місце вийшли країни Євросоюзу. Безумовно, ринок країн Євросоюзу є стратегічно привабливим для співробітництва, однак складності переходу на європейські стандарти, конкуренція, сировинна спрямованість експорту загрожують Україні перетворенням на сировинний придаток світової економіки.

Найдинамічнішою статтею зовнішньої торгівлі на сьогоднішній день є послуги. В умовах трансформації економіки від індустріальної

стадії розвитку до постіндустріальної, що супроводжується експансією послуг, сфера послуг перетворюється на важливе джерело зростання ВВП і є головним об'єктом для працевлаштування населення. В структурі ВВП розвинутих країн світу на сферу послуг припадає понад 60%. При цьому виокремлюють такі основні глобальні тенденції:

- підвищення значимості нематеріальних форм виробництва, що приводить до якісних змін асортименту послуг;
- зміна ролі традиційних послуг (торгівлі, транспорту) як елементів обслуговуючої інфраструктури;
- розвиток телекомунікацій, фінансової сфери та комплексу наукомістких ділових послуг;
- різке збільшення ролі соціальних послуг у забезпеченні економічного зростання;
- розвиток економіки послуг в інтеграції з матеріальним виробництвом [3].

У структурі експорту послуг України домінують транспортні послуги (рис. 4). Найбільша питома вага припадає на послуги трубопровідного транспорту - 19,6 %, а найменша - послуги морського транспорту - 7,4 % відповідно.

Диверсифікація зовнішньоторговельних зв'язків, зокрема в сфері експорту-імпорту послуг свідчить, що окрім ринків СНД та Європи, Україна намагається вийти на ринки країн Америки (рис. 5, 6).

Аналіз зовнішньої торгівлі України, на нашу думку, свідчить про необхідність її швидкої переорієнтації на нові ринки збуту. Для підвищення ефективності здійснення зовнішньоторговельних відносин України з іншими країнами світу варто розглянути експортні стратегії, які можуть використовувати українські компанії на міжнародному ринку, а саме: непрямий експорт, дочірня компанія, партнерство/спільне підприємство, ліцензування/франшиза, інвестиції в основне виробництво.

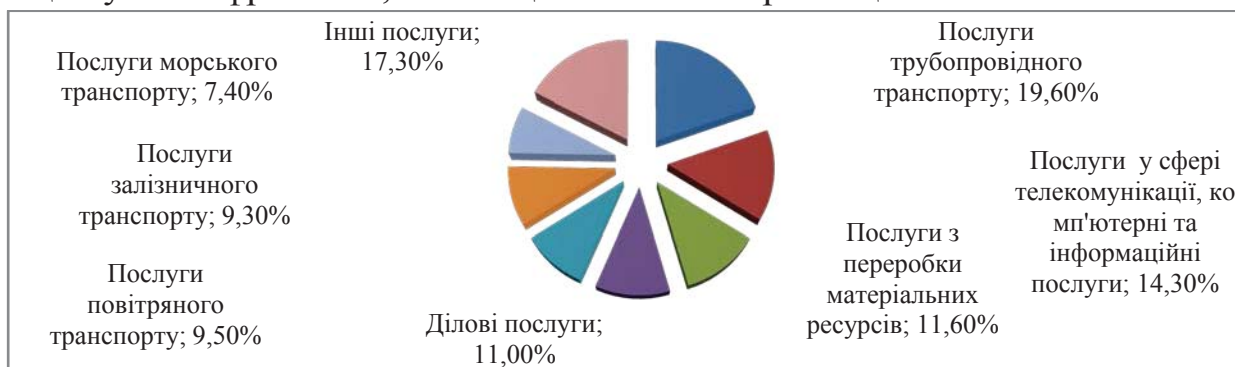

Рис. 4- Структура експорту послуг в Україні у 2014 р.

Джерело: Розраховано за даними [2]

Кожна із перерахованих моделей має як переваги, так і недоліки. Їх ефективність залежить від адекватної оцінки власних ресурсів і можливостей. Вдало обрана модель просування на зовнішній ринок – запорука тривалої торгівлі експортованими товарами і послугами, а також гарантія повернення початкових інвестицій. Один з прикладів застосування в Україні стратегії непрямого експорту – кондитерська компанія «Ярич», що виробляє продукцію для міжнародної роздрібно-торговельної мережі Carrefour. Здійсненням інвестицій в готове виробництво успішно скористалась група компаній «Ельфа», придбавши виробничі потужності в Польщі. За системою франчайзингу працює більшість великих торговельних, рестораних та розважальних мереж, таких як McDonalds, Subways, Starbucks, BurgerKing тощо [1].

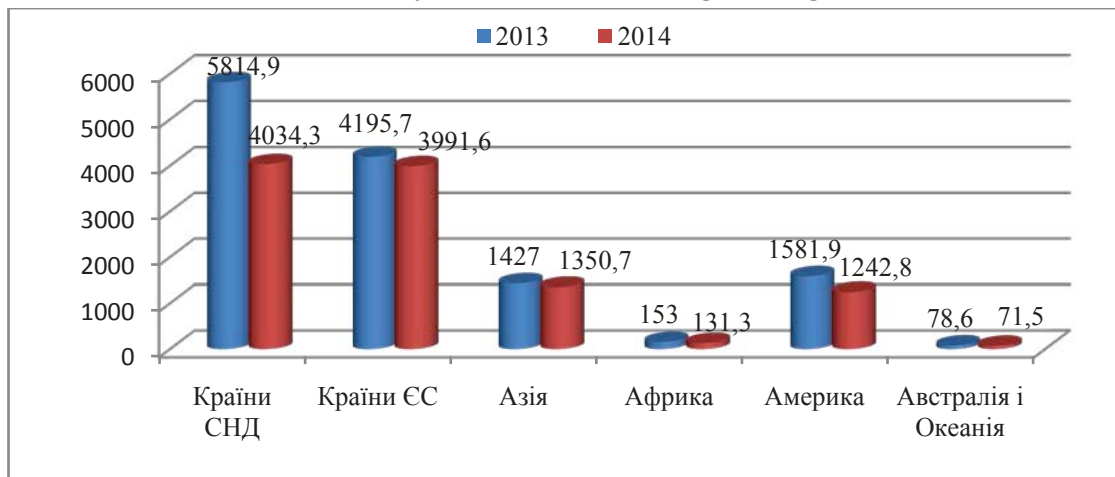

Рис. 5 - Географічна структура експорту послуг в Україні, млн.дол.США

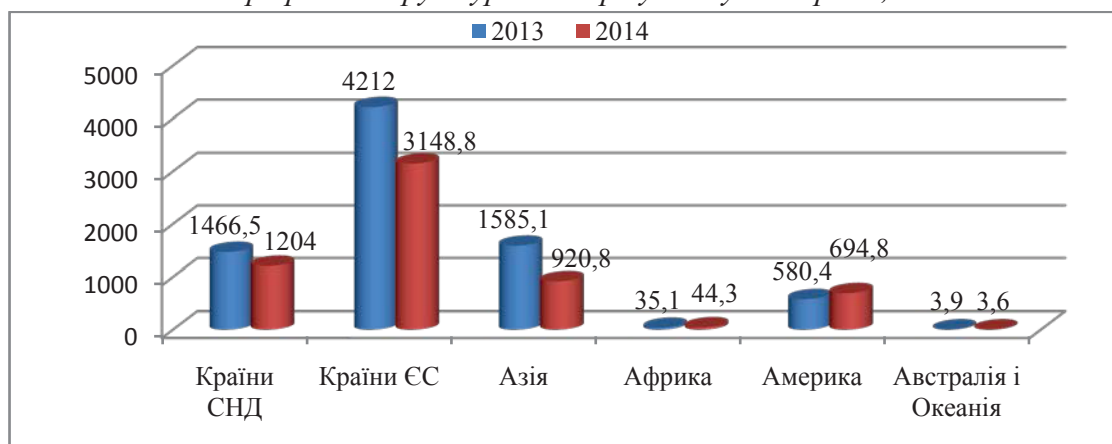

Рис. 6 - Географічна структура імпорту послуг в Україні, млн.дол.США

Джерело: Розраховано за даними [2]

Висновки. Ключовим завданням будь-якої країни для розвитку її економіки, входження у світове господарство, активної участі у міжнародному поділі праці є захист національних економічних інтересів, у тому числі торговельних. У цих умовах важливим завданням для

української торгівельної політики є забезпечення законодавчих, фінансових, політичних та організаційних умов для швидкого просування вітчизняної продукції на зовнішні ринки, конкуренція на яких посилюється з кожним роком[8]. Проте в теперішніх кризових умовах ці економічні проблеми не вирішуються. Сучасна політична та економічна нестабільність негативно позначились не лише на обсягах зовнішньої торгівлі України, а і на її структурі. Тому, перш за все, в державі необхідно відновити макроекономічну стабільність, створити оптимальні інвестиційні умови, покращити «бізнес – клімат», створити власну зовнішньоекономічну інфраструктуру для забезпечення просування товарів та послуг від виробника до споживача в іншій країні. Щоб зайняти гідне місце на світовому ринку виникає об'єктивна необхідність у формуванні нової стратегії зовнішньоекономічної політики, орієнтованої на зміну спеціалізації та на пошук нових ефективних ринків збуту вітчизняної продукції. Так як стабілізація та розвиток економіки значною мірою залежить від експортної діяльності, українські компанії повинні орієнтуватись на використання ефективних експортних стратегій виходу на зовнішній ринок, підвищувати якість і конкурентоспроможність продукції, розвивати високотехнологічні галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вихід на нові ринки. 5 ключових моделей [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua>
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Конах С.С. Роль сфери послуг у формуванні ВВП / С.С. Конах // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/12/37.pdf>
4. Кремінь О.І. Відкритість економіки та напрями її оцінки /О.І. Кремінь // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7788/1/Kremen%20Vidkrytist.pdf>
5. Международныеэкономическиеотношения:теорияиполитика: Учебноепособие. 2-изд.перераб. и доп./под ред.КозакаЮ.Г. – К.: Центручебнойлитературы, 2013. – 360 с.
6. Міжнародна економіка: навчальний посібник / А.Г. Бабенко, П.С. Козелецький, Т.В. Корягіна, В.А. Табінський. – Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. фін. акад., 2013. – С. 56-60.
7. Національний банк України Офіційне Інтернет представництво http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446
8. Пенська І.О. Торговельні орієнтири України на світових ринках / І.О. Пенська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – №2. – С. 5-11.